

СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНІ КОМПОНЕНТИ СИТУАЦІЇ ПОВІДОМЛЕННЯ

Інна Ступак

доктор філологічних наук, професор, професор кафедри західних та східних мов і методики їх навчання Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Одеса, Україна

e-mail: stupakinna@pdpu.edu.ua

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-8029-4579>

АНОТАЦІЯ

Дієслова мовленнєвої діяльності об'єднують значний пласт дієслівної лексики, який характеризується складною семантичною структурою. Залежно від характеру семантичних ознак дієслова мовленнєвої діяльності поділяються на три групи, одну з яких становлять каузативні дієслова повідомлення. Останні роки спостерігається зростання частотності вживання дієслів повідомлення в різних літературних стилях. Метою дослідження є встановлення найбільш частотних дієслів зазначеної семантики і виявлення специфіки їхнього функціонування у ситуації повідомлення на матеріалі німецьких публіцистичних текстів.

Аналіз дієслів повідомлення проводився із застосуванням електронного корпусу німецької мови, який дозволяє простежити динаміку вживання 28 дієслів повідомлення, виявити чотири найбільш частотні дієслова і встановити їхні семантичні моделі. Ситуації повідомлення передбачає наявність трьох обов'язкових семантичних ролей – агенса, адресата і повідомлення. Аналіз ситуації повідомлення із дієсловами *informieren*, *melden*, *mitteilen*, *berichten* виявило, що обов'язкові семантичні ролі на синтаксичному рівні мають як експліцитне, так і еліптичне вираження, що залежить від семантики дієслів.

Для ситуації повідомлення із дієсловом *informieren* притаманне реалізація двох семантичних ролей на синтаксичному рівні – адресат і повідомлення. Семантична роль агенса у ситуації повідомлення із дієсловами *berichten*, *melden*, *mitteilen* заповнена метонімією за типом ЦІЛЕ → ЧАСТИНА, де ЦІЛЕ – це установа, а ЧАСТИНА – співробітник або керівник цієї установи. Другий обов'язковий компонент ситуації повідомлення – адресат, на синтаксичному рівні має експліцитне вираження переважно із дієсловом *informieren*. Навпаки із дієсловами *berichten*, *melden*, *mitteilen* семантична роль адресата ідентифікується за допомогою попереднього контексту. Третій обов'язковий компонент ситуації повідомлення – інформація, що передається – має як експліцитне, так і дійсичне вираження.

Семантика дієслова, комунікативна необхідність і принцип економії мовних зусиль регулюють реалізацію обов'язкових семантичних компонентів ситуації повідомлення. Загалом аналізовані дієслова повідомлення характеризуються можливістю зміщення фокусу уваги на будь-який із обов'язкових компонентів.

Ключові слова: дієслова передачі повідомлення, семантичні ролі, синтаксичні актанти, розщеплення семантичної ролі, еліipsis.

Вступ. Інформативна функція вважається однією із головних функцій мовленнєвої діяльності. З-поміж дієслів мовленнєвої діяльності вирізняються дієслова, які передають загальне поняття мовленнєвої діяльності, наприклад: *sprechen* 'говорити', *aussprechen* 'вимовляти' та дієслова мовленнєвого впливу *agitieren* 'агітувати', *bitten* 'просити'. До останніх відносяться каузативні дієслова зі складною семантичною структурою, яка містить:

- мовленнєвий спосіб каузації: *uberreden* 'умовляти', *verleiten* 'підбурювати';
- мовленнєвий спосіб каузації та каузовану дію як *informieren* 'інформувати', *berichten* 'доповідати', тобто за допомогою вербального способу донести до відома адресата.

Каузативні дієслова мовленнєвої діяльності відрізняються за семантикою консеквента, а саме:

- надання інформації. Інформаційні або дієслова повідомлення за допомогою вербального способу інформують адресата;
- ментальний стан. Ментальні дієслова, які за допомогою вербального способу впливають на ментальний стан адресата;
- каузована дія. Дієслова мовленнєвої дії або акціональні дієслова стимулюють адресата до дії, яка виражена окремим дієсловом.

Актуальність дослідження. Дієслова передачі повідомлення складають значний пласт лексики німецької мови а є невід'ємною комунікативною складовою. Під дієсловами повідомлення розуміємо дієслова, що передають інформацію усним, письмовим або за допомогою технічних засобів. Дієслова повідомлення функціонують у різних літературних стилях. Відповідно дієслова повідомлення та особливості їхнього функціонування в різних сферах життя привертають постійну увагу лінгвістів.

Семантичні та функціональні характеристики окремих груп ментальних, акціональних дієслів та дієслів повідомлення розглядалися як на матеріалі окремих мов, так і в зівставних дослідженнях (Падучева, 2004; Ступак, 2011; Леута, 2007; Ушакова, 2005). Дієслова інформаційної семантики німецької та російської мови на матеріалі формального і фамільярного стилів спілкування досліджено в роботі Устінової Л. П. (2013). Незважаючи на значну кількість праць, присвячених дієсловам мовлення, семантико-синтаксична структура німецьких дієслів повідомлення на матеріалі публіцистичних текстів не була предметом дослідження.

Мета полягає у встановленні семантичних ролей та синтаксичних актантів ситуації повідомлення із дієсловами *informieren*, *melden*, *mitteilen*, *berichten*.

Матеріалом дослідження слугували публіцистичні тексти німецької мови за 2020 рік.

Завдання дослідження: виявити найпоширеніші німецькі дієслова повідомлення та встановити засоби реалізації семантичних компонентів ситуації повідомлення у німецькій мові на синтаксичному рівні.

Результати та дискусія. Дослідження німецьких дієслів повідомлення проводилося із застосуванням електронного словника DWDS, який пропонує такі інструменти статистичний аналіз словникового запасу німецької мови:

- 1) частота використання слова протягом двадцятого сторіччя;
- 2) профіль слів, який надає інформацію щодо колокації слова;
- 3) DiaCollo показує зміну частоти вживаності колокації слова у хронологічній послідовності.

Всі три методи статистичного аналізу базуються на машинному оцінюванні достатньо великих корпусів, які розподілені за жанрами.

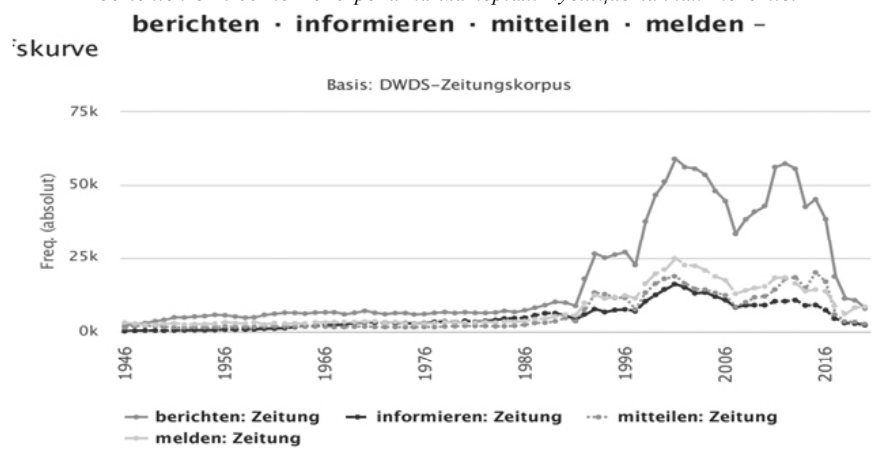
У роботі застосовано статистичні методи (1) і (2). За допомогою (1) простежено динаміку вживання 28 дієслів повідомлення і встановлено найбільш частотні дієслова повідомлення на матеріалі публіцистичних текстів у 2020 році.

Профіль слів ілюструє у табличній формі, які слова особливо часто функціонують один з одним. Основою даного статистичного методу є газетний корпус, що включає майже три мільярди лексем. Метод (2) дозволив виявити поширені семантичні моделі дієслів повідомлення.

DiaCollo наглядно відображає зміну компонентів моделі протягом двадцятого сторіччя. Застосування (3) дозволило встановити найуживаніші семантичні компоненти ситуації повідомлення з кожним дієсловом у 2020 році і виявити їхню реалізацію. Статистичний показник виявлених з конкорданту колокацій представлено в logDice, який виражає типовість колокації. Статистичний показник logDice не залежить від розміру корпусу і тому його можна використовувати для порівняння між різними корпусами.

У німецькій із 28 дієслів зі значенням передачі повідомлення: *informieren, weisen, aussagen, erklaren, lehren, berichten, behandeln, erzahlen, prasentieren, ausbilden, aubern, eroffnen, wiedergeben, melden, unterrichten, einbringen, ausrichten, schildern, aussprechen, vorlegen, mitteilen, vorschlagen, darlegen, aufklaren, uberreichen, unterbreiten, korrespondieren, beibringen*. Класифікація дієслів за їх абсолютними показниками дозволила виявити 4 найбільш вживаних у сучасній німецькій публіцистиці дієслів і розподілити за кількісними показниками наступним чином: 1) *berichten*, 2) *melden*, 3) *informieren* і 4) *mitteilen* (див. Рис.1).

Рис. 1. Динаміка частотності дієслів повідомлення *informieren, melden, mitteilen, berichten* з 1946 по 2020 роки на матеріалі публіцистичних текстів.

Абсолютна кількість дієслів представляє загальну кількість дієслів реалізованих у публіцистичних текстах в період з 1946 по 2020 роки. Дієслова повідомлення *informieren, melden, mitteilen, berichten* виявляють загальну тенденцію до збільшення частоти вживання починаючи з 1992 року. Найбільш стрімке коливання в частоті ілюструє дієслово *berichten*. Проте, для дієслів *berichten, informieren, mitteilen* характерною є тенденція до зменшення частотності починаючи з 2013 року. На відміну, дієслово *melden* з 2015 року

відзначається збільшенням його частотності вживання в публіцистичних текстах. Втім, за відносною частотою реалізації значення «надавати повідомлення» встановлено, що дієслово *vaberichteni melden* посідають перше місце; друге належить дієслову *mitteilen i informieren* останнє – (див. Рис. 1). Нижча відносна частота вживання дієслова *mitteilen* обумовлена його семантикою, дієслово *mitteilen* може вживатися у значеннях «надавати повідомлення» (1), «передавати щось комусь» (2) і «довіритися комусь» (3). Спираючись на один із критеріїв відбору матеріалу дослідження – відносна частота реалізації дієсловами значення «надавати повідомлення», подальшому семантико-синтаксичному дослідженню дієслів повідомлення на матеріалі публіцистичних текстів підлягають 4 дієслова – *berichten, mitteilen, informieren, melden* (див. Рис.1).

Ситуація надання повідомлення передбачає реалізацію трьох обов'язкових семантичних ролей Ag - агенс, Adr-адресат, Ob_{inf} - інформація, що передається.

(1) Laut Mutlu (=Ag) berichten Eltern (=Adr), dass einige Islamlehrer des Oferten ins Turkische wechselten(=Ob_{inf}).

У реченні (1) всім обов'язковим семантичним компонентам ситуації повідомлення з дієсловом *berichten* відповідають їхні синтаксичні актанти. Така ситуація вважається семантично і синтаксично повною.

Втім, результати дослідження відповідності семантичних і синтаксичних актантів свідчать, що на синтаксичному рівні має місце опущення обов'язкових семантичних актантів (Падучева, 2004; Stupak, 2020 a). Залежно від причин опущення семантичних компонентів ситуації розрізняють наступні способи референції (Stupak 2018):

- Øref – семантичний компонент вже виражено одним із актантів дієслова-предиката;
- ØEx – еліптичний семантичний компонент ідентифікується на основі попереднього або наступного контексту;
- ØAx – один із актантів дієслова-предиката має узагальнений характер і відноситься до будь якого референта;
- ØInc – семантичний компонент інкорпоровано у формальній структурі іншого учасника ситуації;
- ØImp – еліптичний актант розуміється адресатом, виходячи із існуючого або відомого для нього стану речей;
- ØDeik – спосіб референції, за якого вказівні елементи мови відсилають до реальних об'єктів ситуації, які мають безпосереднє відношення до її учасників.

1. Семантико-синтаксична реалізація Ag. Дослідження німецьких каузативних дієслів показало, що позиція суб'єкта каузативу є завжди заповненою (Stupak, 2020b; Ушакова, 2005; Boguslawski, 1994). Проте, у рамках ситуації повідомлення має місце еліпсис всіх обов'язкових компонентів (див. табл. 1).

Таблиця 1
Синтаксичне вираження семантичних моделей дієслів повідомлення
в німецькій публіцистиці

Синтаксична реалізація семантичних моделей	informieren	berichten	mitteilen	melden
Ag-Adr-Ob _{inf}	11,2%	2.7%	12.9%	3.8%
AgØEx-Adr-Ob _{inf} -Mode	9.8%	10.4%	3.7%	1.3%
Ag-Adr	1.7%	-	-	0.9%
Ag-Ob _{inf} Deik-ModeØImp	0.9%	-	0.7%	0.5%
Ag-AdrØEx-Ob _{inf}	2.8%	62.5%	73.5%	84.9%
Ag-AdrØAx-Mode-Ob _{inf} Øref	-	0.9%	-	2.0%
Ag-Adr-Ob _{inf} Deik	2.9%	-	2.8%	2.6%
AgØEx-Adr-Ob _{inf}	23.5%	0.5%	3.7%	-
AgØEx-Adr-Ob _{inf} ØEx	42.1%	-	-	-
Adr-Ob-Mode	1.9%	-	-	-
Adr-Ob _{inf} ØEx	1.8%	0.9%	-	-
AgØref-Adr-Ob _{inf}	0.9%	-	-	1.2%
AgØEx-AdrØAx-Ob _{inf}	-	21.2%	1.8%	2.8%
AgØref-Ob _{inf} -Mode	0.5%	0.9%	-	-
Cause-Ag-Ob _{inf}	-	-	0.9%	-

Так, еліптичне вираження агенса характерно для дієслова *informieren* (див. табл.1):

(2) Die Kunden (=Adr) sollen in den nächsten Tagen darüber (=Ob_{inf} ØEx) informiert werden.

У прикладі (2) синтаксична відсутність агенса зумовлено граматичною структурою речення. Проте, речення не вважається семантично еліптичним, AgØEx (*DeutscheBank*) і Ob_{inf} ØEx (*ProblemmitBankkarten*) реалізовано у попередньому контексті.

На Рис.2 представлено колокації з дієсловом *informieren*, червоним виділено слова із logDiceвід 5.8745322624633 до 6.32938675179683. Помаранчевим кольором виділено слова із показниками logDiceдо 5.21761145808061.

Рис. 2 Колокація дієслова *informieren*

У випадках реалізації семантичної ролі Ag, його виражено: іменником, займенником, власним іменем. Привертає увагу, щосемантична ролі Ag у ситуації повідомлення із дієсловом *informieren* має синтаксичне вираження у випадках вживання модальних дієслів *sollen* і *müssen* (див. речення (3), (4)). Іншими словами, ситуація повідомлення носить рекомендований або обов'язковий характер, семантична роль Ag виступає на перший план.

(3) Kritische Journalisten und Blogger (=Ag) sollen die Dokumente aufgreifen und die Öffentlichkeit (=Adr) informieren.

(4) Die Behörden (=Ag) müssen die Öffentlichkeit (=Adr) aktiv informieren, welche Hersteller, Handler und Chargennummern betroffen sind (=Ob_{inf})", ...

Незначні випадки реалізації іменника у ролі Ag припадають на метонімічне перенесення за типом ЦІЛЕ→ЧАСТИНА, де ЦІЛЕ –це установа, а ЧАСТИНА – співробітник (4) або керівник цієї установи. Метонімічне перенесення у ситуації повідомлення є зміна уваги реципієнта інформації з Ag на Adr або навпаки. Якщо один із учасників є більш значущим з комунікативної точки зору його реалізовано у вигляді метонімії, в той час як інший є синтаксично не реалізованим.

На відміну від *informieren*, семантична роль Ag у ситуації повідомлення з дієсловами *berichten*, *melden* має відповідне синтаксичне вираження (див. табл.1) і заповнена іменником (див. речення (5a), (5б)), займенником (див. речення (6) або власним іменем (див. речення (7)). За даними табл.2, Ag у ситуації повідомлення із дієсловом *berichten*, реалізовано іменником (див. речення (5a), (5б)).

(5) (a) Augenzeugen (=Ag) berichteten (AdrØAx) von mehreren Explosionen sowie Feuergefechten zwischen den Aufständischen und Hunderten Sicherheitskräften (= Ob_{inf}).

(6) Dies (=Ob_{inf} ODēik) meldete die iranische Nachrichtenagentur Fars (=Ag, =ModeØref).

(6) Wir (Ag) werden in zwei Wochen berichten, was es in Linthe darüber hinaus zu "erfahren" (=Ob_{inf}).

Позиція Ag у ситуації повідомлення з дієсловом *berichten* заповнена іменниками *Augenzeugen* (див. речення (5a)) і *Nachrichtenagentur Fars* (див. речення (5б)). У ролі Ag (*Nachrichtenagentur Fars*) має місце метонімічне перенесення за типом ЦІЛЕ→ЧАСТИНА. У більшості таких випадків семантична роль Ag включає дві ролі – Ag і Mode (див. речення (5б)). Реалізація метонімії *Nachrichtenagentur Fars* 'інформаційне агентство новин Фарс' (див. речення (5б)) в позиції Ag вказує на письмовий спосіб передавання інформації (Mode).

Семантична роль Ag у реченні (див. речення (5б)) виражено іменником *Magazin*, який конкретизує спосіб передачі інформації, тобто через засоби масової інформації. У даному випадку має місце розщеплення семантичної ролі Ag (див. речення (3), (10)). Для ситуації повідомлення із дієсловами *berichtet imelden* притаманне розщеплення семантичної ролі Ag (див. Рис.3).

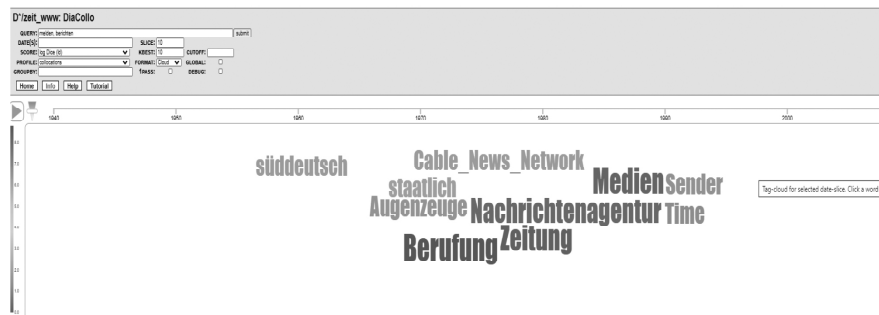

Рис. 3 Колокація дієслів *berichten, melden*

Аналіз реалізації Ag у ситуації повідомлення виявив наявність спільних іменників у даній позиції (див. рис.3), для яких характерним є метонімічний перенесення за типом ЦІЛЕ→ЧАСТИНА, де ціле це засіб масової інформації, а частина – співробітник або керівник. Виключення становить іменник *Augenzeuge* (див. речення (5а)), який вживається у прямому значенні. Варто зазначити, що позиція Ag у ситуації передачі інформації з дієсловами *berichten imelden* заповнена іменниками однієї тематичної групи – «засоби масової інформації» (див. Рис.3).

Разом експліцитною репрезентацією Ag у роботі відмічені наступні способи вираження суб'єкта передачі повідомлення (див. табл. 1).

(7) Danach soll über ein Ergebnis der Verhandlungen (=Ob_{inf}) noch in diesem Monat berichtet werden (AgØEx, AdrØAx).

У прикладі (7) еліптичний семантичний компонент AgØEx ідентифікується на основі попереднього контексту статті – Die italienische Großbank Unicredito und die Hypo-Vereinsbank.

Ситуація повідомлення із дієсловом *mitteilen* характеризується переважно синтаксичним вираженням семантичної ролі Ag (див. табл.1). Лише у поодиноких випадках відмічене еліптична реалізація AgØEx.

(8) Für 555 Millionen Euro werden die 173 Filialen den Besitzer wechseln (=Ob_{inf}), wie beide Banken (=Ag) am Montag mitteilten. (AdrØAx).

Позиція Ag може бути заповнена іменником (див. речення (8)), займенником або власним іменем (див. табл.2). Рис.3 наглядно ілюструє функціонування дієслова з *mitteilen* з іменниками тематичного групи – «установа». Для іменників даної тематичної групи характерно метонімічне перенесення за типом ЦІЛЕ→ЧАСТИНА, де ціле це установа, а частина – представник цієї установи.

Рис. 4 Колокація дієслова *mitteilen*

2. Семантико-синтаксична реалізація Adr. Характерною рисою для ситуації повідомлення із дієсловом *informieren* є обов'язкова реалізація семантичної ролі адресата повідомлення Adr (див. табл.1), в ролі якого може виступати іменник (див. речення (2)), займенник або власне іменник (див. табл.2). Для ситуації повідомлення із дієсловом *informieren* типовим є реалізація в позиції Adr іменника у метонімічному перенесенні за типом ЦІЛЕ→ЧАСТИНА, де ціле це установа, а частина – представник цієї установи (9).

(9) Mal werden Staatsanwaltschaft (=Adr) und Öffentlichkeit (=Adr) informiert, mal nicht.

Рис.4 наглядно ілюструє, що дієслову *informieren* притаманне синтаксичне наповненість позиції Adr іменниками метонімічного типу ЦІЛЕ→ЧАСТИНА.

Ситуація повідомлення із дієсловами *berichten, melden imitteilen* характеризується наявністю еліптичних засобів вираження Adr (див. табл.1), який має узагальнений характер AdrØAx (див. речення (5а), (6)-(8)).

3. Семантико-синтаксична реалізація Ob_{inf}. Обов'язковий компонент ситуації повідомлення Ob_{inf} має як експліцитне, так і еліптичне вираження (див. табл. 1). У разі експліцитного вираження Ob_{inf} реалізовано за допомогою речення (див. речення (1), (4), (6), (8)), займенника (див. речення (5а)), сполученням «прийменник+ іменник» (див. речення (5а), (7)). Для ситуації повідомлення із дієсловами *berichten imitteilen* притаманне заповнення позиції Ob_{inf} реченням.

Еліптичне вираження обов'язкового актанта Ob_{inf} характерно для ситуації повідомлення із дієсловами *melden informieren* (див. табл. 1). У разі реалізації прислівника або вказівного займенника (див. речення (5б) має місце анафоричний спосіб репрезентації Ob_{inf}, тобто анафоричний дейксис (Арутюнова, 1980: 176). У реченні (10) анафоричний дейксис у вигляді вказівного займенника *Das* в позиції Ob_{inf} вказує на попередній контекст повідомлення – *Eines der bestgehuteten Geheimnisse der amerikanischen Geschichte ist geluftet worden. Mark Felt, ehemals Nummer zwei der Bundeskriminalpolizei FBI, hat sich als Quelle für die Watergate-Enthüllungen bezeichnet.*

(10) Das (=Ob_{inf} ØDeik) **berichtete** die Zeitschrift (=Ag) "Vanity Fair" am Dienstag.

Другий тип еліпсиса Ob_{inf}ØEx відмічено у ситуації повідомлення із дієсловом *informieren* (див. речення (9)) та ідентифікується на основі попереднього контексту *eine kircheninterne Untersuchung der Sexualmoral.*

4. Реалізація факультативного компонента Mode. У ситуації повідомлення реалізація факультативного компонента має місце в поодиноких випадках і представлено семантичною моделлю Ag-Adr-Ob_{inf}-Mode (див. табл. 1). На спосіб передачі повідомлення можуть вказувати різні компоненти, які визначаються в

рамках речення (див. речення (3), (10), (11)), семантикою дієслова (див. речення (1)) або широкого контексту (див. речення (7)–(9)).

(11) *Über sie (=Adr) wird in den Medien (=Mode) häufiger und meist positiv berichtet.*

Факультативний актант ситуації повідомлення *Mode* реалізується переважно за допомогою *Ag*, семантика якого уточнює спосіб передачі інформації – письмово або усно. Наприклад у реченні (3) позиція *Ag* заповнена іменниками *Journalisten und Blogger*, семантика яких імпліковано вказує на спосіб передачі інформації через засоби масової інформації і соціальні мережі. У реченнях (10) і (5(6)) *Ag* реалізовано іменниками, які вживаються у метонімічному перенесенні *Zeitschrift Nachrichtenagentur*. Тобто мова йде про розщеплення семантичної ролі *Ag*. У роботі відмічене також реалізацію семантичної ролі *Mode* за допомогою сполучення «прийменник + іменник» *in den Medien* (див. речення (11)).

Спосіб передачі повідомлення в межах ситуації надання повідомлення може бути імпліковано у значенні дієслова *berichten* (див. речення (1)), який має значення «офіційного повідомлення», тобто у письмовій формі. Факультативний актант *Mode* у ситуації надання повідомлення з дієсловом *berichten* має переважно імпліцитне вираження і лише у поодиноких випадках експліцитне.

Таким чином, синтаксичний аналіз реалізації обов'язкових і факультативного актантів ситуації надання повідомлення з дієсловами *informieren, melden, mitteilen, berichten* виявив наявність повних і еліптичних моделей (див. табл. 1). Як свідчать дані табл. 1., усі обов'язкові семантичні компоненти ситуації повідомлення можуть бути не реалізовані на синтаксичному рівні.

Висновки. Встановлено, що для ситуації повідомлення із дієсловами *informieren, melden, mitteilen, berichten* характерна асиметрія семантичних і синтаксичних актантів, тобто із семантичного погляду ситуація надання повідомлення є повною, з синтаксичного-еліптичною.

Ключовою семантичною роллю в моделі комунікативного акту *Ag-Adr-Ob_{inf}* виступає адресант, який власне і реалізує процес передачі інформації. Проте, матеріал дослідження виявив перевагу пасивних конструкцій у ситуації передачі повідомлення із дієсловом *informieren* їх поширеність із дієсловом *berichten*. Еліпсисемантичної ролі *Ag* у даних конструкціях свідчить про важливість інформації, що передається і адресата. У таких випадках семантичні ролі *Adr* і *Ob_{inf}* виходять на перший план. Це пов'язано із семантикою дієслів *informieren* *berichten*, які вживаються не для передачі інформації до відома, а для ознайомлення із офіційною інформацією та її подальшого використання у своїй діяльності.

Виявлено, що *Ag* і *Adr* як учасники ситуації надання повідомлення не є семантично простими. Вони самі відображають цілу ситуацію, тобто виступають пропозитивними. У таких випадках має місце зі згорнутими сентенціональними синтаксичними актантами або метонімія. Імпліцитне вираження семантичних ролей *Adr, Ob_{inf}* та розщеплення *Ag* сприяє компресії інформації. Саме комунікативна необхідність і принцип економії мовних зусиль регулює реалізацію *Ag* або *Adr* у вигляді метонімічного переносу. Той компонент ситуації повідомлення, який є найбільш значущим передається метонімічним переносом

за типом ЦІЛЕ→ЧАСТИНА. Загалом аналізовані дієслова повідомлення характеризуються можливістю зміщення фокусу уваги як з *Ag* на *Adr*, так і навпаки. Проте у більшості випадків їм притаманна семантична і синтаксична реалізація *Ag*.

Метонімічне вираження позиції *Ag* і *Adr* дозволяє віднести дієслова *informieren, berichten, melden* до дієслів односпрямованої передачі інформації або за класифікацією О. Я. Гойхмана (1997) до «безпосереднього спілкування», які не передбачають взаємний обмін інформацією.

ЛІТЕРАТУРА

- Арутюновой Н.Д. К проблеме функциональных типов лексических значений. В кн.: *Аспекты семантических исследований*. М.: Наука, 1980, с. 156-249.
- Гойхман О. Я., Надейна Т. М. *Основы речевой коммуникации*. М.: ИНФРА-М, 1997. 272 с.
- Леута О.І. *Семантико-синтаксичні параметри українського дієслова*. К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. – 404 с.
- Падучева Е.В. *Динамические модели в семантике лексики*. М.: Языки славянской к-ры, 2004. 607 с.
- Устинова Л. П. *Глаголы информационной семантики в основных регистрах общения (на материале немецкого и русского языков)*. Казань, 2013. 19 с.
- Ушакова Е. А. *Глаголы речи немецкого и русского языков в функциональном аспекте (употребление с конструкцией с прямой речью)*. Новосибирск, 2005. – С.187-190.
- Boguslawski A. *Semantic primes for agentive realtions*. *Sprawy slowa*. Warszawa, 1994. P. 330-352.
- Stupak I. *Positional verbs: derivation, semantics and functioning*. *Pragmalinguistica*. 28, 2020a. P. 128-146.
- Stupak I. *Abgeleitete Kausative Psych-verbem im Deutschen und Ukrainischen*. *Analele Universitatii din Craiova, Seria STIINTE FILOLOGICE, LINGVISTICA*. 42, 2020b. S.184-212.

СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧЕСКИЕ КОМПОНЕНТЫ СИТУАЦИИ ПЕРЕДАЧИ СООБЩЕНИЯ

Инна Ступак

доктор филологических наук, профессор, профессор кафедры западных и восточных языков и методики их обучения Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»

Одесса, Украина

e-mail: stupakinna@pdp.u.edu.ua

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-8029-4579>

АННОТАЦИЯ

Глаголы речевой деятельности составляют значительный пласт глагольной лексики, который характеризуется сложной семантической структурой. В зависимости от характера семантических признаков глаголы речевой деятельности разделяются на три группы, одну из которых представляют каузативные глаголы передачи информации. Последние годы наблюдается рост частотности употребления глаголов передачи информации в разных литературных стилях. Целью исследования является установление наиболее частотных глаголов данной семантики и выявления специфики их функционирования у ситуации сообщения на материале немецких публицистических текстов. Анализ глаголов сообщения проводился с применением электронного корпуса немецкого языка, который позволил проследить динамику употребления 28 глаголов сообщения, выявить четыре наиболее частотных глагола и установить их семантические модели. Ситуации передачи информации предусматривает наличие трех обязательных семантических ролей – агента, адресата и сообщение. Анализ ситуации передачи информации с глаголами *informieren, melden,*

mitteilen, berichten выявил асимметрию обязательных компонентов на семантическом и синтаксическом уровнях. Эксплицитная и эллиптическая реализация обязательных компонентов зависит от семантики глаголов.

Для ситуации передачи информации с глаголом *informieren* характерна реализация на синтаксическом уровне двух семантических ролей – адресат и сообщение. Семантическая роль агенса в ситуации передачи информации с глаголами *berichten, melden, mitteilen* заполнена существительным в метонимическом переносе по типу ЦЕЛОЕ → ЧАСТЬ, где ЦЕЛОЕ – это учреждение, а ЧАСТЬ – сотрудник или руководитель этого учреждения. Второй обязательный компонент ситуации сообщения – адресат, который на синтаксическом уровне имеет эксплицитное выражение преимущественно с глаголом *informieren*. В ситуации с глаголами *berichten, melden, mitteilen* семантическая роль адресата идентифицируется с помощью предыдущего контекста. Третий обязательный компонент ситуации сообщения – информация, которая передается, – имеет как эксплицитное, так и дейктическое выражение.

Семантика глагола, коммуникативная необходимость и принцип экономии языковых усилий регулируют реализацию обязательных семантических компонентов ситуации передачи информации. Тот компонент ситуации сообщения, который является наиболее значимым имеет эксплицитное выражение. В целом анализируемые глаголы сообщения характеризуются возможностью смещения фокуса внимания на любой из обязательных компонентов.

Ключевые слова: глаголы передачи сообщения, семантические роли, синтаксические актаны, расцепление семантической роли, эллипсис.

SEMANTIC-SYNTACTIC COMPONENTS OF THE SITUATION FOR CONVEYING INFORMATION

Inna Stupak

Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor at the Department of Western and Oriental Languages and Methods of their Teaching, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”
Odesa, Ukraine

e-mail: stupakinna@pdpu.edu.ua
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-8029-4579>

SUMMARY

Verbs of speech activity constitute a significant layer of verbal lexicon, which is characterized by a complex semantic structure. Depending on the nature of the semantic features, verbs of speech activity are divided into three groups, one of which is represented by verbs to deliver information. In recent years, there has been an increase in the frequency of use of verbs for conveying information indifferent literary styles. The aim of the study is to establish the most frequent verbs of this semantics and to identify the specifics of their functioning in the situation for informational transmission on the material of German journalistic texts. The analysis of the to deliver information was carried out using the electronic corpus of the German language, which made it possible to trace the dynamics of the use of 28 to deliver information, identify the four most frequent verbs and establish their semantic models. The situation for conveying information provides three obligatory semantic roles: agent, addressee and message. The analysis of the situation for conveying information with the verbs *informieren, melden, mitteilen, berichten* revealed the asymmetry of the obligatory components at the semantic and syntactic levels. Explicit and elliptical implementation of required components depends on the semantics of the verbs.

The situation for conveying information with the verb is characterized at the syntactic level by the implementation of two semantic roles: addressee and message. The semantic role of agent in the situation for conveying information with the verbs *berichten, melden, mitteilen* is filled with a noun in a metonymic transfer of the type WHOLE → PART, where the WHOLE is an institution, and PART is an employee or the head of this institution. The second mandatory component of the situation is addressee, who at the syntactic level has an explicit expression mainly with the verb *informieren*.

In the situation with the verbs *berichten, melden, mitteilen* the semantic role of addressee is identified by the previous context. The third obligatory component of the situation for conveying information – the information that is transmitted – has both explicit and deictic expression. Verb semantics, communicative necessity and the principle of saving language efforts regulate the implementation of the obligatory semantic components of the situation for conveying information. The most significant component of the informational situation has an explicit expression. In general, the analyzed verbs are characterized by the possibility of shifting the focus of attention to any of the obligatory components.

Key words: verbs for conveying information, semantic roles, syntactic actants, semantic role splitting, ellipsis.

REFERENCES

- Arutyunovoj N. D. (1980). *K probleme funkcionalnih tipov leksicheskikh znachenij. Vkn.: Aspekty semanticheskikh issledovanij. M.: Nauka, 156-249 [in Russian].*
- Gojhman O. Ya., Nadejda T. M. (1997). *Osnovy rechevoj kommunikacii. M.: INFRA-M, 272 [in Russian].*
- Leuta O. I. (2007). *Semantiko-sintaksichni parametri ukrajinskogo diyeslova. K.: Vid-vo NPU im. M. P. Dragomanova, 404 [in Ukrainian].*
- Paducheva E. V. (2004). *Dinamicheskie modeli v semantike leksiki. M.: Yazyki slovyanskoj k-ry, 607 [in Russian].*
- Ustinova L. P. (2013). *Glagoly informacionnoj semantiki v osnovnyh registrah obsheniya (na materiale nemeckogo i russkogo yazykov). Kazan, 169 [in Russian].*
- Ushakova E. A. (2005). *Glagoly rechi nemeckogo i russkogo yazykov v funkcionalnom aspekte (upotreblenie s konstrukciej s pryamoj rechyu). Novosibirsk, 187-190 [in Russian].*
- Boguslawski A. (1994). *Semantic primes for agentive realtions. Sprawy slowa. Warszawa, 330-352.*
- Stupak I. (2020a). *Positional verbs: derivation, semantics and functioning. Pragmalinguistica. 28, 128-146.*
- Stupak I. (2020b). *Abgeleitete Kausative Psych-verbem im Deutschen und Ukrainischen. Analele Universitatii din Craiova, Seria STIINTE FILOLOGICE, LINGVISTICA. 42, 184-212.*

Стаття надійшла до редакції 16.03.2021